

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 21 mars 1946 kl. 2 em.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av väckt motion angående användningen av i krigsmaktens förvar befintliga lager av sprängämnen.

I en inom riksdagens första kammare väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion nr 49 har herr *Hagman m. fl.* föreslagit, att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t, att i krigsmaktens förvar befintliga lager av sprängämnen i största möjliga utsträckning till betydligt nedsatta priser måtte tillhandahållas jord- och skogsbruket.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till den i andra kammaren väckta likalydande motionen nr 85.

Över motionen hava utlåtanden avgivits av arméförvaltningen, krigsmaterielverket, kommerskollegium, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, Sveriges lantbruksförbund samt hushållningssällskapens ombuds förvaltningsutskott.

Arméförvaltningen anför:

»När kriget upphörde och den förstärkta försvarsberedskapen skulle avvecklas, vidtogos genom tygavdelningens försorg åtgärder för att omsätta sprängämnen, som beräknades bli övertaliga.

Enligt försvarsstabens bestämmande skulle vid truppförbanden av *sprängämnen i handelsförpackning* behållas i fältutrustningslistorna angivna mängder ävensom sprängämnen för utbildning. Övriga mängder skulle avyttras. Av *paketladdningar* skulle behållas dels mängder enligt fältutrustningslistorna och dels för stridsvagnsminor av trä erforderliga kvantiteter. Icke fullgoda laddningar skulle avyttras.

Tygavdelningen övervägde, huruvida övertaliga sprängämnen skulle försäljas direkt till förbrukare eller till sprängämnesindustrien. Vid samråd med sprängämnesinspektören, major Westrell, och statspolisintendenten Thulin, framhöllo dessa de stora svårigheterna och riskerna vid direkt försäljning. Sprängämnen få icke försäljas till vem som helst, då innehav fordrar särskilt tillstånd. Nämnda herrar betonade vikten av att sprängämnen icke utlämnades till obehöriga personer.

Inom tygavdelningen fanns ingen organisation för direkt försäljning av större kvantiteter sprängämnen till enskilda förbrukare. Inrättandet av dylik organisation skulle taga tid och draga avsevärda kostnader. I många fall finge frakter längre sträckor påräknas, enär av köparen önskat sprängämne icke alltid kunde beräknas disponibelt vid närmaste sprängmedelsupplag. Om behovsprövning skulle tillämpas, komme denna förmodligen att orsaka missnöje och kritik.

Personalen i truppföråden, huvudsakligen värnpliktiga samt ett fåtal civilanställda personer, var överhopad med arbeten för omhändertagande av

från fältförband (motsvarande) insända sprängmedel. Sprängmedlen måste genomgås, sorteras, revideras eller förstöras för att olyckshändelser skulle undvikas. Truppen förfogade således icke över tillräcklig personal för distribution av sprängämnen i småposter och därmed sammanhängande expeditionssysslor. Det värnpliktiga hjälpmanskapet hemförlovades dessutom efter hand, varefter kvarvarande arbetsstyrka blev än mer överhopad med ovan angivna nödvändiga arbeten.

Det gällde även att snabbt befria truppen från äldre ej fullgoda sprängämnen, så att dessa icke skulle ytterligare försämrats eller bli helt värdelösa. En direkt utportionering till förbrukare kunde icke förväntas medgiva en tillräckligt snabb avveckling. De för militärt bruk särskilt anordnade paketladdningarna skulle dessutom i de flesta fall varit direkt olämpliga för civilt bruk. Det bör även beaktas att sprängämne av mindre god kvalitet ger mindre effekt än fullgott sprängämne. Detta medför att en större kvantitet sprängämne måste användas och att flera arbetstimmar erfordras för ett visst arbete. Det är därför icke alltid förmånligare att använda ett billigare inköpt men icke fullgott sprängämne.

Vissa råvaror för sprängämnen finnas endast i begränsad omfattning inom landet. Uppladdning för arméns räkning av burkladdningar och rorladdningar med det till övervägande del använda ersättningsprängämnet nitrolit, varom i motionen nr 85 närmast torde vara fråga, var, oberoende av beredskapens upphörande, aktuell. Ur olika synpunkter var det därför av betydelse, att icke fullgoda sprängämnen snarast blevo tillvaratagna för omarbetning för att därigenom undgå förstörelse.

I enlighet med de anförda synpunkterna inleddes under maj månad 1945 underhandlingar med krigsmaterielverket (KKV) och Nitroglycerin Aktiebolaget (NAB) angående möjligheterna för tillvaratagande av övertaliga sprängämnen, vilka förhandlingar resulterade i överenskommelse mellan KKV och NAB om försäljning till bolaget av icke fullgoda dylika. Genom tygavdelningens förmedling erhöi NAB tillstånd att som förrådslokal utnyttja utrymme i en KKV tillhörig bergfabrik i närheten av Gytorp. Härigenom kunde truppen snabbt få sända iväg allt sitt innehav av mindre goda sprängämnen.

Av det handelsförpackade sprängämne, som truppen disponerade i början av år 1945, hava hittills ca 35 % försålts till NAB för omarbetning. Vid trupp nu kvarvarande mängder motsvara utrustnings- och utbildningsbehoven.

För paketladdningar är motsvarande siffra ca 25 %, räknat på sammanlagda vikten av samtliga typer. Endast skadade laddningar ha försålts till NAB. De av Kungl. Maj:t i februari 1945 tillsatta sakkunniga för utredning av frågan om arméns min- och sprängmateriel överväga för närvarande bl. a., hur med kvarvarande paketladdningar skall förfaras.

För tillgodoseende av de stora behoven av sprängämnen för befästningsarbeten samt för arméns ersättningsbehov förvarades våren 1945 större mängder handelsförpackat sprängämne (nitrolit) i KKV förrådsanläggningar. Då icke heller KKV hade möjligheter att utportionera sprängämnena till småförbrukare, försåltes genom KKV efter samråd med försvarsstaben den mängd nitrolit, som beräknades överflödigt, ca 400 ton, till NAB. Den ersättning tygavdelningen erhållit för detta fullgoda sprängämne understiger inköpspriset med ca 2 öre pr kg, vilket belopp NAB vid prisförhandlingar

na med KKV förbehållit sig för kostnader för bl. a. partiernas besiktning och transporter.

Vid förnyat samråd med försvarsstaben i anledning av den föreliggande riksdagsmotionen har försvarsstaben bekräftat att de inledningsvis angivna kvantiteterna sprängämnen för utbildning och mobiliseringsberedskap skola förrådsbehållas för arméns räkning.

Även av *krigsmaterielverkets* yttrande framgår, att överskottet av för försvaret avsedda sprängämnen i handelsförpackning i stort sett avyttrats under år 1945. Av för krigsmaktens behov speciellt förpackade sprängämnen (s. k. paketladdningar) komma stora kvantiteter att försälas under det närmaste året. Paketladdningar kunna emellertid icke beräknas finna någon användning för civilt bruk.

Kommerskollegium åberopar ett uttalande av sprängämnesinspektionen av i huvudsak följande innehåll:

Förordningen angående explosiva varor lämnade en rad viktiga stadganden i syfte att å ena sidan möjliggöra tillhandahållande åt förbrukare av sprängämne för legitimt ändamål, å andra sidan förhindrande av att sprängämne kommer i händerna på samhällsfientliga eller eljest obehöriga personer, vilka kunde förväntas använda detsamma för brottsliga eller obehöriga syften. Inspektionen redogör för huvudsakliga innehållat av dessa bestämmelser och konstaterar, att mycket viktiga kontrolluppgifter i den samhälleliga övervakningen av åtkomsten av sprängämnen åvilas handeln därmed, samt uttalar slutligen, att ur synpunkten av de intressen inspektionen hade att företräda, intet synes vara att erinra mot bifall till den ifrågasatta överlåtelsen av sprängämne i militära förråd under förutsättning att det militära organ, som skall handha överlåtelsen, iakttager alla de föreskrifter, som beträffande handeln med sprängämne lämnas i förordningen angående explosiva varor.

För egen del har kommerskollegium intet att i princip erinra mot det i motionen föreslagna tillhandahållandet.

Lantbruksstyrelsen erinrar om att det inom jordbruket och skogsbruket förefinnes ett icke oväsentligt behov av sprängämnen för stenröjning, stubbrytning och liknande åtgärder samt anför, att under förutsättning att i motionen avsedda sprängämnen lämpa sig för nu berörda ändamål — jämväl på så sätt, att de kunna utan alltför stor våda handhavas — det givetvis före fördelaktigt för jordbrukets och skogsbrukets utövare, om åtgärder vidtoges i syfte att dylika sprängämnen kunde tillhandahållas sagda näringsutövare till priser, som understege priserna å de billigaste i handeln eljest förekommande och för berörda ändamål lämpade sprängämnen. Under angivna förutsättning förordar lantbruksstyrelsen, att åtgärder vidtagas i nämnda syfte.

Skogsstyrelsen anser, att det är ett skogligt önskemål att sprängämnen kunna erhållas till billigast möjliga pris, ehuru sprängämneskostnaden för arbeten inom skogsbruket är ringa i förhållande till andra kostnader såsom arbetskostnader m. m. Vidare framhåller styrelsen, att det icke minst beträffande de sprängämnen, som komma till användning inom skogsbruket, är av vikt, att kvaliteten är känd. Garantier beträffande kvaliteten böra därför lämnas.

Hushållningssällskapens ombuds förvaltningsutskott ger uttryck för liknande synpunkter som lantbruksstyrelsen och tillägger, att med hänsyn till att sprängämnen i fråga vid någon längre tids lagring kunna komma att försämrade, det syntes önskvärt, att dessa sprängämnen på föreslagna villkor snarast möjligt göras tillgängliga för jord- och skogsbruket.

Jämväl *Sveriges lantbruksförbund* tillstyrker bifall till motionen.

Utskottet. För egen del får utskottet anföra följande.

Den till grund för motionen liggande tanken att om möjligt till betydligt nedsatt pris åt jord- och skogsbruk tillhandahålla i krigsmaktens förvar befintliga lager av överblivna sprängämnen finner utskottet i och för sig värd beaktande. Av arméförvaltningens och krigsmaterielverkets yttranden framgår emellertid att åtgärder redan i avsevärd omfattning vidtagits genom de militära myndigheternas försorg för att nyttiggöra överblivna men användbara sprängämnen för civilt bruk; i fråga om vissa sprängladdningar pågår dessutom utredning, hur med desamma skall förfaras. Med hänsyn härtill saknas enligt utskottets uppfattning anledning att från riksdagens sida påkalla några ytterligare åtgärder i förevarande syfte. Utskottet får därför hemställa,

att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 14 mars 1946.

På utskottets vägnar:

IVAR EKSTRÖMER.

Närvarande: herrar *Ekströmer, Heüman, Franzon, Nils J. Elowsson, Birger Andersson**), *Albertsson* och *Ramberg*.

*) Ej närvarande vid justeringen av utlåtandet.